

JAKAKORTAJARENA 'tarTXOM IN

Apaiz, olerkari, euskaltzale, gizon arrigarri

Berastegi erri apaiñean ikusi zuan lenbizikoz argia 1906'go urtean, Jakakortajarena'tar sendian mutiko batek: orain larogei ta bi urte dituan gure Txomin aundiak ain zuzen ere. Arro ta pozik egon daiteke Berastegi, onelako seme baten kabi, eta orain beraren bizileku dalako.

Apaiz euskalduna

Bera zer dan galdetuko ba'genio, zalantzarik ez daukat zer erantzungo lidakean: apaiz euskalduna. Eta itz bi oietan sartzen du bere bizitza luzea, eta ongi betea.

Andoaln'go Apaizgaitegian asi zituan ikasketak, Gero Gasteiz'koan jarraitu ta amaitzeko. Apaiz-berri egiñik, 1932'an eman zuan Meza-Berria bere jaioterri Berastegi'ko eliza ederrean.

Garai aletako oitura zanez, apaiz gazteak Araba'ko erri txikletara bidali oi zituzten. Eta gure D. Txomin nora? Salmanton errixkara ain zuzen, eta urte bi egin zituan bertan. Andik, berriz, Nafarrate errixkara, beste bi urte egiñik, igeska joateko.

Araba'ko lau urteak ez zituan alperrik galdu. Apalz berriak oi duan su-garrez elizlanak eta elizkizunetakoak burutzeaz galñiera, euskera ta Euskalerriarekiko lanak ere gogotsu egin bai-zituan. Lekuona'tar Manuel jauna Apaizgaitegian irakasle zutelarik, "Kardaberaz Bazkuna" sortu zuten euskera lantzeko; obeto esanda, gazteek beren buruak eta aalmenak mintzatzeko landu zituzten. Bai landu ere gur Txomin gazteak!

Nafarrate errixkan aaztuxea zuten euskera. Bi urteren buruan, ordea, asko ikasi zuten eta errlan la euskeraz bakarrik mintzatzetza eldu ziran. Saiatuta, lana eglnda, noski. Gauza asko esan ditzake gure berastegiarrak, eta egunen batean idatzirik azalduko dituan uste osoan nago.

Ekaitz bildurgarria sortu zan 1936'an eta bereala jo zuan Nafarrate ere: Franco'ren gudaldia etorri zan su ta gar, euskal-kutsurik zuan guztia erretzera. Alderdi artakoak sartu ba'lira, laister garbituko zuten Nafarrate'ko apaiza. Ezkerrekoak sartu ziran, ordea, eta berekin eraman zuten andik "aurrera".

Gudari ta iltzaille izateko asmorik ez zuan izan Txomin apaizak, ezta burutik pasa ere. Zer egin? Euskal gudarostean sartu zan, baiña kapellau, bete-betea apaizlanerako. Nork esan, zenbat arazo, estuasun, arrisku, atsekabe ta lan izan zituan ia bi urte aietan! Berak esango dizkigu luzaro baiño leen; bitarieran bego ortan.

Gudaldiko erreketari igeska Frantzi aldera eraman zituzten aurtxoekin batera joan zan itsasoz, 1937'an noski, Bilbao arerioek artu zutenean. Baiña ez zan lo egon Iparaldean ere. Batetik Lartzabal errian eta urrena Donaisti'n egin zituan bere apaizlanak. Andik Ameriketa'ra egatu zan 1940'an, aurrena Uruguay'ra ta gero Argentina'ra.

Txantxetan ere 40 urte aundi egin ditu lurralde zabal eta urruti aietan, 1980'an Itzull bai-zan bere sorierrira. Argentina'ko PAMPA Izen aundikoaren muga, Mones Cazón errian egin zuan aldi luzea, 38 urte ain juxtu ere.

Apaiz-lanean jo ta ke ari izan zala. esan bearrik ez, alakoxea danez. Baiña aldi berean euskeraz ere lanik aski burutu zuan, gero esango dugunez.

Olerkari gazduna

Gudaldia baiño leenagoko urteetan olerki asko idatzi zituan, baita argitaratu ere, zenbait sari irabazlz. Asmamen aundla, irudimen bizia ta bertsolarien glroko etorria ditu olerkigintzan.

Ikastolen inguru ibill dan nork ez du ezagutzen umetxoel entzunda, MORO KATUA olerkl bitxi ta jolastia? Zenbat nexka-mutillek ez ote dute buruz ikasi ta gero guztien aurrean antzeztu? Txomln'ek egiña da, bada.

Beste askoren artean batzuk aipatzekotan, bijoaz auek beintzat: ARDATZEAN ("Amar atso zar, bizar-luzeak..."), AMATXORI, AMETSAK, ERBESTEZALEARI, SEASKA ABESTIA, MAASTIA, KATALIN, IZARRA, EIZTARIEN ABESTIA, ITZAI ZEKENA, INGUMAK eta AMONAREN OILLOAK...

Azkenengotik zatitxo batzuk jarriko ditut emen, zein en egoki ta biziak diran adierazgarri.

"Baiña, amandrea! Jas! au kolonio!
Oillo txar okin, zer gertatzen zalo?"

Urterdi onetan, arraultz bat ez da jalo.
Auxen da lanbldea!
Aletan bertan jan dute urrea...
Atarramentua da, ba, gurea!

Egia diozu, Mattin, egia!
Nik daukat oekin egun gorria!
Lengoak zutela eperiitxia?
Aitor nizun ainitzez...
Oraingoak ere, ala bearrez!
aizpatxoak dira, zoritxarrez!

"Katua bezela xaguaren zai,
irrikatzen nago, arraultz bat jan nal!
Ta amabost oilloetatik bato ez da gai
bein erruteko gero...
Orrela alikatzen euki ezkeru,
katuak erron zitun onezkeru!"

Eta olerkari izan ez ba'litz, olermen edo olerki-sena izan ez ba'lu, oso nekez burutu zezakean "Martin Fierro" gaztelera zko ura, MATXIN BURDIN euskaldun blurizea. Baiña utz dezadan alor au, beste norbaitek jorratuko bai-du.

Euskaltzale ta jakitun

Euskera ta Euskalerrria beti maite izan ditu, eta orixe da benetako euskaltzale iza-tea. Munduan zear ibilli danean ere ez ditu baztertu, ez bai-zaizkio astun gertatu, beste askori bezala. Argentina urruti artan gogor jo zuan euskeraren alde, bere apaiz-lanek uzten zizkioten tarreetan noskl.

Antze euskeratu zuan, bada, oraintxe aipaturiko MATXIN BURDIN, ordu askoren buruan nai-ta-ez, ez bai-da txantxa edo jolasa.

Iztegi bl ere landu, burutu ta argitara atera zituan: ERDERA-EUSKERA 324 orrialde dituan Iztegia, izki oso txikiz egiña, 1964'an argitaratu zuan. Sarrera jakingarria dauka asieran. Eta urrena EUSKERA-ERDERA iztegia 1986'an argitaratua. Mami-tsuak dira aslerako SARRERAITZAK. Lodiagoa da bigarren au, 418 orrialde bai-ditu, eta besteak baiño izki txikiagoa dauka.

"Guzti-jakIn" oietako bat baiño geiagok, ezagutu gabe, muzin egin diete Iztegi bieI, Euskera "garbiegia" dakarrela esanez, eta aitzaki ortan. Baiña ezagutu gabe, itzik ez aterata obe. Guztien gogoko ez ba'da ere, lan izugarria danik ezin ukatu; ziñez txalotzekoa dala ere ez ezin gezurtatu.

Gaztetandik izan duan ametsari sendoki eutsi dio gaur arte: gazteleraren bearrik gabe; au da, gaztelerazko itzak barra-barra artu bearrik gabe, gauza guztiak esateko baduala aalmenik aski euskerak bere barnean. Eta ori ez da izan amets utsa, erdia ustela duana. Egin eta burutu egin bai-du gure "Don Txomin" aundlak amets orren muiña. Or daude lekuko, batetik Iztegi biak, eta bestetik ERLEZAINNTZA liburu bikoitz eta mardula.

Xede ta elburu zeatzak izan ditu bere lan Izugarria burutzekoan. Galdutako euskal-itzak berriz ere lbillian jartzea batetik. Izan ere, belaunaldi batetik bestera ari bai-gera itz asko galtzen, gurasoengandik seme-alabenganako bidean, bide laburrean galdu ere, gazteek ikasi ez dituztenez.

Bestetik, berriz, erdal-izkuntzen bear aundlrik gabe, gai guztietan bear ditugun itzak, Euskerak bere barnetik sortzeko aalmena baduala egiztatu digu oraingoan. Orra izan ere, ERLEZAINNTZA 666 orrialde dituan liburua, ondoren bereala beste bizkia izango duana. Mintza bekigu bera:

"Erle-idazti au argitara ematean, auxe izan da beraz gure xedea: Erderak baiño aixago, arbiago, egokiago, ulerterrezago, ark bezala itzen eske beste izkuntzetara ioan bearrik gabe, bere arrobi ioritik ateratakoekin adieraz lezazke la Euskerak iakintza guztietako gairik zaiilenak eta asmakizun berri danen izenik egokienak".

Liburu onen bizkian, bigarren liburukian alegia, ikusi ta aztertu aal izango du irakurle saiatuak, —eta ikasi ere bai, gogorik duanak—, millaka itz dituan Iztegia, euskeratik gaztelerarakoa. Bitartean, berriz, astiro ta arretaz irakurtzen duanak, oparo ta aberats aurkituko du euskal-sena. Erdal-joskera ta gaztel-giroa dauzkanak bere buruan, lenengo orrlaldetik muzin egingo dio: ez da arritzekoa. Izan ere, uztartu-galtzak bai-dira Izkuntza bien joskera ain ez-berdiñak.

Eta gizon arrigarria

Bere zaartzaroen zeñien gazte dirauan adierazteko, ez al da naikoa, nexka-mutiko talde ez txiklari txistu jotzen irakatsi diola jakitea? Berastegi osoa da lekuko.

Argentina izugarriko Pampa zabalean txoko galdu bat besterik ez dan errian, eta Euskalerritik aln urruti, Iztegi mardul bi burutu zituan bezala burutzeko, norbait arrigarria dugu gure "Don Txomin". Lan-gogoa, iraupena, euskal-zaletasuna, oroimena ta auskalo zenbait doai, geiago bear dituan edonork alako lan astun eta sakona aurrera ateratzeko. Eta alaxe izan ditu berastegiarrak; bestela, erdi-bidean geldituko zan.

MATXIN BURDIN euskeratzea dugu beste ekintza zail eta neurgaitza.

Eta zer esan ERLEZAINNTZA liburu bikoitzari buruz? Itzik ez dut aurkitzen. Erle-langitza bitarteko artuta, Mones Cazón erri beartsu ta atzeratua, berritu ta aurreratu izana, ez da utsaren urrango ekintza. Orain, berriz, erle-gaiak bitarteko artuta, gure Euskera beartsu ta atzeratua landu digu.

Izan ere, erlezaintza baiño askoz maiteago du Euskera. Orregatik landu, aberastu, zaar-berritu ta aurreratu digu beste geienen gaiñetik. Lore, erle, beste abere ta aberexka, berauen zati, atal eta alderdiak ezezik, beren aalmenak eta bizikerak, beren ugalketa, eta auskalo beste zenbat gauza ez dizkigun jalki oso-osorik euskerazko itzez.

Eta azkenik, ERLEZAINNTZA liburu bizkiak euskeraz landu ta argitaratzea naikoa ez dalarik, euskal-irakurleel utsean edo doan emateko bideak egin ditu andik edo emendik. Esandakoak eta esangai geldituak itz bitan laburtzeko, besterik ez dut aurkitzen: Gizon arrigarria!

Gaztañaga'tar Jesus'ek